

הטמעת התת"ח בהליכי חקירה והעדה

של ילדים ואנשים בעלי מוגבלות

כ' באייר תשפ"ג | 11 במאי 2023

אנשים עם מוגבלות מהווים 22% מהאוכלוסייה, כאשר מחציתם עם מוגבלות חמורה. מחקרים מראים שילדים עם מוגבלות חשופים פי 4 להתעללות מאשר ילדים ללא מוגבלות. הסיבות לכך מגוונות. יש שמפאת מוגבלותם אינם מבינים שהמעשה אסור, יש כאלה שאינם מסוגלים לתקשר זאת.¹ בנוסף, הם חשופים ליותר נותני שירותים המטפלים בהם בסיטואציות אינטימיות, הבדידות שהם חשים הופכת אותם לפגיעים יותר והחברה הכללית מתקשה להאמין שיש הפוגעים באופן זה באנשים עם מוגבלויות.² זאת ועוד, קיימת תופעה של תת דיווח במקרים אלה, אחת הסיבות לכך היא חוסר התאמה של ההליך המשפטי לאנשים עם מוגבלויות. כל אלו הובילו לחקיקת חוק הליכי חקירה והעדה (התאמה לאנשים עם מוגבלות שכלית או נפשית) בשנת 2006, אשר שם לו למטרה להנגיש, בין היתר, את החקירה ואת מתן העדות גם למי שאינו יכול לתקשר בצורה וורבלית מלאה. בעקבות החוק החל ניסיון של התאמת ושימוש בתקשורת תומכת חלופית (להלן: התת"ח) להליכי חקירה והעדה. התאמת התת"ח נעשתה באמצעות בניית לוח תקשורת מיוחד המתאים להליך הפלילי. לאחר בניית הכלי נוצר מערך הטמעה אשר כלל הכשרת חוקרים מיוחדים וקלינאיות תקשורת. לבסוף נעשה ניסיון לצמצום החסמים הקיימים, באמצעות קבלת הכרה בכלי של התת"ח בקרב אנשי מקצוע וטיפול, וגם בקרב מערכת המשפט באמצעות הגדלת יכולת השימוש בכלי והגברת אמינותו ומהימנותו.

תהליך הנגשת חקירות באמצעות תת"ח החל בשנת 2013 ומאז עבר כברת דרך ארוכה. הכלי נבנה והוטמע ואף נעשה בו שימוש במספר חקירות, נערכו הכשרות מיוחדות לקלינאיות תקשורת וחוקרים מיוחדים. אך מאז, רבים מאנשי המקצוע שעברו את ההכשרות עברו מתפקידם, וכיום יש מספר מצומצם של חוקרים וקלינאים, אשר בהם ניתן להיעזר בחקירות. ההליך כיום מתנהל כך שלאחר קבלת תלונה במשטרה בנוגע לנפגע עבירה אשר אינו מסוגל לתקשר באופן וורבלי, הוא מופנה לחוקר מיוחד המקיים התייעצות עם קלינאית מלווה חקירה כדי לבדוק האם ניתן לבצע את החקירה באמצעות שימוש בתת"ח. בשלב זה נעשה סינון מקצועי על ידי הקלינאית הבוחנת האם מדובר באדם כשיר להיחקר ולהעיד מבחינה קוגניטיבית. על פי נתונים לא רשמיים שקיבלנו לידינו עד שנת 2018 בוצעו כ-51 חקירות, בכ-56 פניות שהגיעו למשטרה לא בוצעה כלל חקירה מסיבות שונות, בעיקר בשל הרמה הקוגניטיבית של הנחקר שלא אפשרה קבלת מידע. משנת 2019 היו מעל 10 פניות והתייעצויות, אשר הובילו לביצוע של כ-5 חקירות. בעת האחרונה בוצעה חקירה נוספת אשר הובילה לחידוד נהלי העבודה מול הקלינאיות. אין נתונים על הגשת כתבי אישום לאחר מעבר התיק לפרקליטות או נתונים על התקדמות ההליך המשפטי.

אנו מתרשמים כי ישנם מספר חסמים העומדים בפני הטמעת התת"ח בהנגשת חקירות לאנשים עם מוגבלויות. האחד הוא העובדה כי הגרסה של נפגע העבירה היא דלה, וכי לא ניתן לשאול שאלות פתוחות והגרסה מסתמכת על הסמלים השונים אשר ככל הנראה אינם מספיקים להגשת כתב אישום. לשם כך אנו סבורים כי יש לקיים חשיבה מעמיקה כיצד ניתן לפתח את הכלי ולקבל גרסאות עשירות יותר מהנחקרים (ויודגש, מדובר באנשים אשר עברו הערכה של קלינאית תקשורת, לפיה הם בעלי יכולות קוגניטיביות לעבור חקירה!) חסם נוסף שזיהינו הוא עבודת קלינאיות התקשורת. כאשר חוקרים אדם עם מוגבלות המשתמש בתת"ח, על קלינאית התקשורת ליצור קשר עם המטפלים שלו ולבדוק כיצד הוא מתקשר ביומיום. זאת על מנת שתוכל לבנות עבורו את הדרך הנוחה ביותר לתקשורת באמצעות התת"ח. ככל הנראה השיחות בין הקלינאית המוסמכת לאנשי הטיפול של נפגע העבירה לא תועדו כשורה ופגמו במהימנות הראיות, אך הנושא נדון והוצאו נהלים חדשים.

¹ קליין, י. תקשורת תומכת חלופית בשירות הצדק עט השדה 10, 36-46, (2013).
² שם.

חוק הנגשת הליכי חקירה והעדה מבקש להבטיח את הזכות של ילדים ואנשים עם מוגבלויות להשמיע את קולם ולבוא חשבון עם מי שפגע בהם.

אמנם נעשו מאמצים לפתח כלי הנגשה מתאימים לאוכלוסייה זו, אך בפועל כיום אין פתרונות המאפשרים להתגבר על הקשיים הראיתיים.

התמונה המתקבלת מדאיגה. מספר חקירות התת"ח המופנות ע"י המשטרה הולך ויורד בהתמדה, ומעט התיקים שנחקרים נסגרים בפרקליטות בשל העדר ראיות.

נוכח הניסיון המצטבר, המעיד על קיומם של קשיים של ממש ביישום החוק באמצעות התת"ח, מתבקשת חשיבה מערכתית משותפת לשם קידום שיפורו של הכלי והיכולת להסתמך עליו מבחינה משפטית. זאת על מנת שניתן יהיה להביא לדין פוגעים בילדים ובגירים עם מוגבלויות, שדווקא בשל מוגבלותם עלולים להיות חשופים יותר לעבריינות, מין ואלימות. על כן, המכון מציע קיום פגישה משותפת של כלל הגורמים הרלוונטיים, לשם התנעת מהלך – חיוני כל כך – לקידום יישום החוק באופן מלא ואפקטיבי, ומימוש זכותם המוסרית של מי שנפגע ליומו בבית המשפט.

בברכה ובכבוד רב,

עפרה בן מאיר, עו"ד

מנהלת קמפוס חרוב לילדים ורכזת הכשרות חוק ומשפט

שובל בק

סטודנטית למשפטים ועבודה סוציאלית בהכשרה מעשית